

«Українсько-Польська війна 1918-1919 рр.»

Козюпа Володимир Романович

Зміст

Вступ.....	3
Розділ I. Історіографія та джерельна база дослідження.....	6
Розділ II. Причини і передумови назрівання україно-польського конфлікту 1918-1919 рр.....	10
Розділ III. Українсько-польський конфлікт. Аналіз військових дій	
3.1. Листопадовий зрив.....	13
3.2. Наступи на Львів.....	17
3.3. Вовчухівська операція.....	19
3.4. Чортківська офензива	22
Розділ IV. Конспект уроку: Західноукраїнська Народна Республіка. Українсько-польська війна 1918-1919 рр.....	24
Висновки.....	28
Список використаних джерел та літератури.....	30

Вступ

Актуальність теми. Важливим етапом боротьби народів Центральної і Східної Європи за державну незалежність була Перша світова війна та

національно-демократичні революції, внаслідок яких розпалися Російська та Австро-Угорська імперії. На їх розвалинах виникла низка незалежних держав, у тому числі Західно-Українська Народна Республіка і Друга Річ Посполита. Процес творення цих держав відбувався в гострій внутрішній боротьбі та міждержавному протиборстві. Боротьба проти іноземної агресії стала яскравим виявом прагнення галицьких українців реалізувати право на самовизначення, державну незалежність та соборність України.

Драматичні події українсько-польської війни протягом багатьох десятиліть привертають увагу дослідників. Вони були об'єктом гострого політичного та ідеологічного протистоянь, які, на жаль, тією чи іншою мірою проявляються дотепер. Тому об'єктивне дослідження цієї неоднозначної сторінки історії українсько-польських стосунків становить не тільки науковий, але громадсько-політичний інтерес.

У контексті для Східної і Центральної Європи важливе значення мали і мають українсько-польські взаємини. Проблема цих відносин упродовж як української, так і польської історії завжди була важливою, але особливої актуальності вона набула у ХХ ст.

Створення незалежної України, налагодження її нових політичних, економічних та культурних взаємин з Польщею диктують необхідність дослідження процесу державотворення у Східній Галичині.

Українсько-польська війна – озброєний конфлікт між Польщею і Західно-Українською Народною Республікою на території Галичини, що вилився в широкомасштабні бойові дії з 1 листопада 1918 р. по 17 липня 1919 р. Війна велася в умовах політичної нестабільності, викликаних розпадом Австро-Угорщини та Російської імперії. Події тих років лягли тінню на відносини між поляками і українцями. Все почалося з бої за Львів і прагнення обох народів здобути незалежність.

Дослідницький інтерес до цієї проблеми не згасає впродовж багатьох десятиліть, оскільки саме в цей період, з одного боку, поляки та українці відновлювали національну державність, а з другого, був започаткований новий

етап польсько-українського протистояння, зумовлений агресивною політикою Польщі щодо західноукраїнських земель, де розгорнувся масовий національно-державницький рух.

Українсько-польська війна 1918-1919 рр. була наслідком тривалої міжетнічної конфронтації, яка особливо загострилася в умовах розпаду Австро-Угорської імперії і створення на її уламках низки незалежних національних держав, у тому числі Другої Речі Посполитої та Західно-Української Народної Республіки.

Головна причина війни полягала в різному баченні політиками територіальної приналежності Галичини та Волині. Польські політичні провідники виходили з того, що Польща має бути відновлена у межах Першої Речі Посполитої.

Важливою віхою є саме військова історія, яка займає одну з головних позицій у висвітленні проблеми українсько-польського протистояння, оскільки питання про створення незалежної держави вирішувалося не так на політичній арені як на воєнному театрі. Перебіг військових дій, дає можливість краще зрозуміти становище обох сторін, організація війська і спосіб ведення війни також може висвітлити деякі прояви ментальності.

Події україно-польської війни 1918-1919 рр., і загалом становлення УГА є унікальним явищем в історії України, оскільки починаючи з 1775 року, коли була ліквідована Запорізька січ, на українських землях не було свого війська як такого і лише через більше як 200 років українці отримали шанс знову сформувати свої збройні сили і вступити в боротьбу за свою незалежність.

Метою роботи є аналіз перебігу військових дій, з'ясування причини поразок УГА.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких основних завдань:

- Дослідити передумови виникнення військового конфлікту.
- Проаналізувати хід військових дій україно-польської війни 1918-1919 рр.

– Визначити причини поразок УГА.

Об’єкт дослідження – західні землі України як регіон відродження національної державності України. Протиборство між ЗУНР і Другою Річчю Посполитою за відновлення своєї державності. Перебіг військових дій.

Предмет дослідження є причини і передумови українсько-польської війни 1918-1919 рр., перебіг військових дій.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1 листопада 1918 року по 17 липня 1919 року.

Теоретичне значення полягає у тому, що в дослідженні були використанні як українська так і польська історіографічна та джерельна база, що дає можливість глянути на події неупереджено. Використано періодичні видання того часу і мемуаристика.

Методологічною основою дослідження є принципи історизму, науковості, об’єктивності та достовірності висвітлення історичних подій. У ході дослідження використовувалися загальнонаукові методи індукції, дедукції.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що її фактичний історичний матеріал, теоретичні положення й узагальнення можуть бути використані у процесі подальшого дослідження питань української і польської військової історії доби національно-визвольних змагань.

Структура роботи: складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

Історіографія та джерельна база дослідження

Серед ключових проблем історіографії українсько-польських взаємин важливе місце посідає українсько-польська війна 1918-1919 рр., під якою розуміють збройний конфлікт між Польською державою і Західно-Українською Народною Республікою. Дослідницький інтерес до цієї проблеми не згасає впродовж багатьох десятиліть, оскільки саме в цей період, з одного боку, поляки

та українці відновлювали національну державність, а з другого, був започаткований новий етап польсько-українського протистояння, зумовлений агресивною політикою Польщі щодо західноукраїнських земель, де розгорнувся масовий національно-державницький рух [20, с. 2].

Серед масиву досліджень особливо вирізняються воєнно-історичні нариси та історіографічні статті старшини УГА Льва Шанковського, який згодом став одним із організаторів української воєнно-історичної науки у Канаді та США. Зрештою, цим займалися й старшини Дмитро Микитюк, Володимир Галан, в активі яких упорядкування п'ятитомної збірки документів і матеріалів «Українська Галицька армія». В 1929 р. у Празі з'являється мемуарно-аналітичне дослідження командувача УГА М. Омеляновича-Павленка «Україно-польська війна», яке дає можливість подивитися на УГА зі сторони людини, яка виросла поза Галичиною.

Чи не найбільший внесок у вироблення теорії дослідження національних процесів у Східній Галичині зробили Ярослав Грицак та Ярослав Дашкевич, які розглядають польсько-українське політичне протистояння кінця ХІХ-ХХ ст. у контексті європейського історичного процесу.

Заслуговує уваги праця Крип'якевича «Історія Українського війська», в праці в загальному показано основні бойові дії.

У книзі Богдана Якимовича «Збройні сили України: Нарис історії» окреслено основні віхи воєнної історії держави й акцентовано на актуальності вивчення польсько-українського збройного протистояння у ХХ ст. Такої ж думки дотримуються Степан Макарчук у навчальному посібнику «Українська республіка галичан» та Олександр Шишка у посібнику «Слідами листопадових боїв» [9, с. 6-7].

Особливу увагу варто приділити дослідженню львівського історика Миколи Литвина «Українсько-польська війна 1918-1919 рр.», в якому Листопадовий зрив розцінювався як початок національно-визвольного руху українців Східної Галичини, Буковини і Закарпаття.

Аналізуючи сучасний стан розвитку вітчизняної історичної науки, мусимо визнати, що незважаючи на певні досягнення останніх років, військова історія України першої половини ХХ ст. перебуває лише у зародковому стані.

Отож, можемо стверджувати, що наукове дослідження української військової історії, у тому числі українсько-польської війни 1918-1919 рр., у вітчизняній історіографії тільки починається.

Польські історики міжвоєнного часу вважають українсько-польську війну війною двох народів, що заселяли територію Галичини. Вони вважають що то була братовбивча війна, яка завдала великих втрат обом народам. Але більшість польських історичних праць, зокрема мемуарів воєначальників та інших учасників тих трагічних подій, стверджують, що Польща та її збройні сили обстоювали історично польські «креси» і що перемогла у тій війні «історична справедливість» [20, с. 6].

Великий фактичний матеріал використали науковці ПНР, такі як Т. Домбовський, Л. Подгородецький, В. Серчик та інші, які почали висвітлювати процес відродження польської і української державності у 1918-1920 рр. особливе ж зацікавлення викликає нова монографія Міхала Клімецького «Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią 1918-1919», у якій використано нові археографічні колекції, а також здобутки української історіографії. Немало публікацій про українсько-польське військово-протиборство у ХХ ст. також з'явилося впродовж 1993-1997 рр. у серійному виданні Польської Академії Наук «Studia i Materiały do Historii Wojskowości» [9, с. 22].

Джерельною базою дослідження є опубліковані та неопубліковані матеріали.

Особливу цінність становлять протоколи засідань Державного секретаріату ЗУНР з виступами Є. Петрушевича, Д. Вітовського, Г. Стефаніва та інших громадсько-політичних діячів, а також матеріали окремих частин УГА та Війська Польського у Державному архіві Львівської області.

Вагомий конкретно-історичний матеріал взято у фондах Генерального штабу і другого відділу Генштабу Війська Польського у Центрі зберігання історико-документальних колекцій у Москві.

Виявлено і залучено до наукового обігу чимало документів Російського державного військового архіву у Москві. Зокрема пласт документів містять доповідні про становище у Східній Галичині, хід польсько-української війни, зокрема травневу офензиву військ генерала Галера.

Невелика збірка документів державних органів ЗУНР і УНР, командування їх армій і окремих частин міститься у Центральному державному історичному архіві України у Львові. Вказана колекція у міжвоєнний період була зібрана митрополитом Андреем Шептицьким.

Маловідомі для широкого загалу українців сюжети війни описуються в польській воєнно-мемуарній літературі, зокрема у споминах Ю. Галлера, Б. Рої, В. Гуперта, Ю. Сопотницького, Е. Ромера, Ч. Мончинського. Відзначимо також сучасне трьохтомне видання «Obrona Lwowa: Źródła do dziejów walk o Lwów i województwa południowo-wschodnie 1918-1920. Relacje uczestników», в якому публікуються десятки споминів польських військовиків та воєнно-статистичні матеріали.

Археографічний огляд був би неповним без згадки про військовому і цивільну періодику. Це документальний пласт вже частково опрацювали львівські дослідники, насамперед І. Крупський. Принагідно треба зазначити, що найбільші колекції української та польської періодици часів війни зберігаються у Львівській бібліотеці НАН України, Науковій бібліотеці Львівського державного університету, а також у Центральному військовому архіві Польщі [9, с. 24-25].

Великий масив матеріалу знаходиться в літописі «Червона Калина», яке виходило впродовж 1929–1939 років. Місячник публікував матеріали про визвольні змагання 1917–1921 років. На сторінках видання публікували спогади, бібліографії, огляди книжок міжвоєнного періоду, автографи та документи.

Причини і передумови назрівання україно-польського конфлікту 1918-1919 рр.

Стосунки між поляками і українцями завжди були гострими, але у масштабний військовий конфлікт вилилося тільки в 1918 році.

В першій половині XIX ст. конфлікт між українцями і поляками, ще не набрав такого вираженого характеру. Навіть лозунг повстання 1831 р. «за нашу і вашу свободу» закликав українців до спільної боротьби. Під час повстання 1863 р. теж було гасло, яке закликала до спільного протистояння «До зброї, народ Польщі, Литви Русі, до зброї! Бо час спільного визволення уже прибув, старий меч наш оголений, святе знамено Орла, Погоні і Архангела розгорнуто» [2, с. 192]. Але незважаючи на спільні спроби здобути незалежність конфлікт тільки набрав обертів і не останню роль в цьому відіграла Австрія. Австрія, хотіла тримати в своєму розпорядженні обидва народи, пробуючи використовувати українців проти поляків і на навпаки [2, с. 212].

Після повстань 1831, 1848, і 1863 рр., поляки почали втрачати надії на здобуття своєї самостійності збройною силою. Переважали позиції, що тільки сприятлива політична ситуація створить момент для відновлення польської держави. Поляки поступово почали зближатися з австрійською державною владою. Згодом, поляки, користуючись своїм становищем, фактично перейняли всю владу в Галичині [6, с. 11].

Коли 1867 році, Австрія перетворилася на дуалістичну Австро-Угорську монархію, до нового компромісу додався австро-польський компроміс, який розширив політичні права поляків у краї. Відтоді намісника Галичини обов'язково мали призначати з числа польської аристократії [9, с. 6].

Загалом україно-польські стосунки на початку XX ст. набрали характеру гострого конфлікту, по суті неоголошеної війни, про що свідчили напруги виборчих компаній 1895, 1897, 1900-1901 рр., замах на І. Франка, вбивство галицького намісника А. Потоцького яке вчинив студент М. Січинський та вбивство заходами польських студентів одного з лідерів української Академічної

громади А. Коцка [9, с. 8]. Ситуація сильно загострилася під час Першої світової війни. Центральні держави хотіли використати польське питання у своїх інтересах.

В україно-польських відносинах негативну роль зіграв Брестський мирний договір. Договір з Україною став іскрою, яка розпалила в Польщі невдоволення політикою Німеччини [19, с. 397]. За цим договором Центральні держави признавали за Україною не тільки Волинь, але і частину Холмщини. Одночасно з договором була підписана таємна декларація, яка передбачала об'єднання східної частини Галиції з переважання українського населення і Буковину в один Коронний край в складі Австро-Угорщини [16].

Текс договору старалися зберегти в таємниці, але це не вдалося, про нього зразу ж всі дізналися і викликав різкі протести у поляків.

Поразка Четвертого союзу в першій світовій війні радикально змінило умови україно-польського розмежування. 7 жовтня 1918 р. Регенська рада в Варшаві проголосила створення незалежної польської держави [16]. 28 жовтня з депутатів віденського рейхсрату від Галичини в Кракові був утворений тимчасовий орган обласної влади – Польська ліквідаційна комісія (ПЛК) [1, с. 79]. Комісія мала забезпечити об'єднання Галичини з іншими польськими землями. Вона мала, 1 листопада, прибути до Львова і захопити владу в краї.

Але параліч Австро-Угорського уряду перед поразкою дав можливість проголошення не тільки незалежної Польщі, але і Української держави. 19 жовтня 1918 р. була проголошена Українська держава і її президентом було обрано Є. Петрушевича. Українці випередили Польську Ліквідаційну Комісію і 1 листопада влада в Східній Галичині перейшла до рук УНР. Удосвіта 1 листопада Львів повністю контролювали повсталі українці, а на міській ратуші замаяв синьо-жовтий прапор [9, с. 20]. Так два нових утворення на руїнах Австро-Угорської держави офіційно заявили претензії на сумісні землі, що скоро призвело до україно-польського конфлікту.

Одразу ж 1 листопада у Львові почалися сутички, які переросли у україно-польську війну. Незважаючи на вдале захоплення влади, становище українських

війсь погіршувалося. Так час працював у користь Польщі, а на шкоду ЗУНР [6, с. 20].

Українсько-польський конфлікт. Аналіз військових дій

Листопадовий зрив

1 листопада новостворена держава ЗУНР спромоглася перебрати владу у Львові у свої руки. «Цілий переворот відбувся зовсім спокійно і без проливу крові — явище в історії революційних актів дуже рідке» [8, с. 77]. Як же так сталося, що успіхи добре спланованого перевороту не вдалося закріпи, адже після тритижневих боїв, 22 листопада, українське військо було змушене покинути Львів.

Серед основних причин поразки, це недосвідченість і нестача військ. Недосвідченість проявлялася у тому, що українці не вмели вести вуличних боїв. «Вони вмели воювати в полі, в окопах, а не на вулицях великого міста» [13, с. 371]. «Безнастанний обстріл невидимого ворога з кожної вулиці, кожного дому, вікна і закамарка, мусів відбитись на них крайньо деморалізуюче. Тільки надлюдським зусиллям комендантів треба завдячити, що українські відділи вже в перших днях не розбіглись і не залишили Львова без бою» [6, с. 39]. Сюди можна додати і те, що незважаючи що на Східній Галичині більшістю були українцями, у Львові переважали поляки, які добре знали своє місто, на відмінно від українських солдат, які переважно були з околиць. «Українські вояки це переважно діти села, чужі та безрадні у великому місті, в якому зовсім губилися. А проти них станули львів'яни, і взагалі діти міста, що серед моря кам'яниць і лабіринту вулиць почувались як риба у воді, знали кожну вуличку і кожний закамарок. Проти українців було все польське населення так, що український вояк почував себе всюди оточеним ворогами, від яких не знав і не мав де сховатися. Зате польські жовніри мали більшість населення за собою, знали де ховатися і на кожному кроці діставали поміч, заохоту, і навіть їжу і напитки. Польські вояки були ситі і часто підбадьорені трунком, а українські вояки вже

другий день не мали нічого» [8, с. 116]. Часті випадки коли пораненого хлопця жителі могли лишити помирати визнавши що він є українець а не поляк.

До невдач, також віднесемо і раптовість листопадового чину. Переворот був холодним душем для поляків, але він також відбився і на українській справі. «Самі ж українські полки, за винятком одного, чи двох, що були на Наддніпрянщині, перебували далеко від рідного краю — кривавлячись на італійському й албансько-сербському фронті» [7, с. 466]. Багато українців з запізненням знали про переворот, так О. Станімір, автор «Моя Участь у Визвольних Змаганнях 1917-1920» прибув на Галичину аж в кінці листопада, і багато хто прибував без озброєння, адже часто по дорозі через Угорщину їх грабували. Як згадує О. Станімір: «Майже на кожній станції впадали до наших вагонів озброєні банди і грабували що попало, а опірних побивали до крові» [17]. Велика роль покладалася на УСС, але переворот теж заскочив їх зненацька. «УСС сподівались перевороту у Львові не скорше як за два тижні. Коли ж прийшов наказ їхати негайно до Львова, цілий день пішов на упорядкування урядових залізничних формальностей та на вантаженні транспортів» [8, с. 102]. УСС прибули до Львова лише 3 листопада, проте скористатися в повній мірі цією підмогою не вдалося, адже полковник Г. Коссак, видав ухвалу щоб УСС підсили ключові пункти. «Цю постанову критикують більшість дослідників українсько-польської війни. Безперечно, дроблення полку УСС зменшило його бойовий потенціал як військової частини і прирекло вишколених січовиків на пасивні, здебільшого оборонні дії» [9, с. 78].

Багато учасників тих подій вважають, що помилкою була їхня самовпевненість і те, що переворот пройшов мирним шляхом, що дало можливість полякам зорганізуватися і захопити ключові позиції. Такої думки дотримується О. Кузьма: «Як далеко посувалася українська самопевність, видно з того, що дозволено кілька годин трамваям курсувати, щоби тільки публіка не нарікала. А коди Вітовському, якого Національна Рада зробила вже отаманом, доніс один очевидець, що до костелу Єлизавети польські студенти носять під плащами поховану амуніцію, а польські панночки з навантаженими валізками

спішати до костелу Марії Магдалини, він заявив рішучо: — «Ми перейняли владу у Львові не на те, щоби з населенням війну зачинати. Ми війни не хочемо. Нашим завданням є завести і держати лад». Погляд дуже ліберальний, але з військового погляду не виправданий, як про це переконався комендант у найближчих годинах» [8, с. 77].

Багато було допущено саме військових помилок. По-перше це часта змінна командування. «Чимало українських військових істориків цілком справедливо відзначають помилки Української Національної Ради у призначенні вищого командного складу Галицької армії у Львові: за три тижні боїв змінилося три командувача, які так і не зуміли домогтися успіхів при чималих військово-політичних потенціях українського суспільства» [9, с. 56]. Також кидалась у вічі величезна нестача старшинського складу. «У Листопадовому зриві перші три дні боїв українці мали лише півсотні старшин, тоді як у час повстання поляки мали у Львові до 500 офіцерів і підофіцерів, більшість з яких брали участь у боях» [9, с. 56].

Українське військо мало перевагу, і мало можливість захопити повністю Львів, але цього не сталося. На мою думку, причина невдач була зумовлена кількома тактичними прорахунками. Найперше - великою помилкою була втрата Перемишля, який є ключом до Львова. Бої за Перемишль тривали з 1 по 12 листопада. Я вважаю що Начальна Команда мусила захопити всі підступи до Львова, таким чином місто потрапило б в ізоляцію. Цього не сталося.

Другою помилкою була втрата 2 листопада Головного вокзалу, «поляки зайняли вантажний двірець, де вони захопили велику кількість крісів і набоїв» [7, с. 472]. Тепер поляки безперешкодно могли направляти свіжі сили з Перемишля. Вокзал можна було б втримати, якби б на нього звернули більшу увагу і кинули підмогу. Взагалі про Головний вокзал практично забули, так О. Кузьма описує ці події: «Відрізаний від світу, головний двірець був полишений власній долі і висів на волоску. Врятувати його могла тільки сильна допомога з міста, що прорвала би польський фронт... а тут амуніція кінчилася, не було вже ні одної ручної гранати... кружляла поголоска, що поляки зайняли вже майже

ціле місто» [8, с. 112]. Підрозділ який утримував вокзал, міг би ще протриматися 1 день, а вже на наступний день прибули б УСС. Самі ж поляки не мали можливості розгорнути широкого штурму, бо їхні сили були сковані в центрі міста. «Взагалі українська слабодушність відіграла в упадку головного двірця велику роль. Якби не вона, головний двірець міг дуже легко вдержатись і без помочі УСС» [8, с. 116]. Відсутність зв'язку призвела до такого вагомого промаху.

Все це призвело до того, що українське військо опинилося в невідгідному становищі, лінія фронту була на користь полякам, як згадує полковник Стефанів: «польське військо серпом оперізувало місто» [18].

21 листопада полякам прийшла велика допомога з Перемишля і вони зразу пішли в наступ. План полягав у тому щоб двома ударами з флангів взяти українське військо в оточення. Та задумане оточення українських військ не вдалося, бо ліве крило не могло йти вперед. «Проте успіх правого польського крила спонукав українську Начальну Команду до відступу зі Львова, хоча становище українського фронту в дійсності не було аж так безвиглядне» [6, с. 47]. Тут думки у різних дослідників розходяться, одні вважають що становище не було критичне і Львів можна було втримати, інші доводять що українське військо могло б потрапити в повне оточення. На мою думку це був не обдуманий крок, Стефанів запанікував і наполог на виведення військ. Багато хто не вірив що треба було покидати Львів, особливо ті хто відбили наступ лівого польського флангу. Поляки зранку 22 листопада самі здивувалися що українці покинули свої позиції. «Згідно з наказом Г. Стефаніва всі сили мали зосередитися на лінії Курович, що за 30 км від столиці. Але, зігнувши наказ, з ініціативи коменданта УСС О. Букшованого, яку підтримав полковник Д. Вітовський, у приміському Миклашеві відбулася нарада старшин, яка вирішила розпочати облогу столиці, усвідомлюючи перспективу дальшого розвитку бойових дій українсько-польської війни. Відтак більшість підрозділів зайняли бойову лінію Підбірці-Лисиничі-Винники-Чишки. Так утворився підльвівський фронт, який Галицька армія тримала майже до кінця війни [9, с. 98].

Наступи на Львів

Після втрати Львова відбувається досить велика за розмірами мобілізація. Генеральний штаб Війська Польського був стурбований цим: «Українці захопили владу у свої руки. Військова і гарнізонна служби сформовані по всій Галичині. Спільне населення йде до війська... Але бракує офіцерів, амуніції, застаріла зброя» [9, с. 217]. ЗУНР готувала плани по визволені Львова, Начальна Команда розраховувала на моральну й фізичну допомогу Києва [14]. План передбачав що поляки скерують свої частини з інших фронтів на Львів і таким чином можна бути ліквідувати найбільшу групу поляків на території Східної Галичини. Практично ніхто не сумнівався що цей наступ поверне Львів. Вони глибоко помилялися [15].

Недарма кажуть, що на війні шпигун вартує часом цілої армії. Загалом непоганий наступальний план не був реалізований насамперед через надмірну недбалість та порушення елементарних засад пильності. Польським розвідникам вдалося дізнатися про заходи українського війська і вчасно поінформувати командування [23]. Ще однією причиною стало те, що Ю. Пілсудському вдалося розв'язати збройний конфлікт із чехами і німцями, тож стало можливо перекинути свіжі сили [9, с. 240].

Бої за Львів почалися 27 грудня 1918 року і завершилися 2 січня 1919 року. Наступ українського війська був призупинений, поляки досить швидко перекинули свіжі сили з інших фронтів, так 2,5-тисячна група з Оброшина вступила у Львів і надала допомогу залозі генерала Ю. Лесневського. Відтак 2 січня 1919 р. наступальну операцію на Львів було згорнуто [9, с. 240].

Другий наступ на Львів розгорнувся на початку січня 1919 року. Крім військових помилок, на поразку вплинула і політична ситуація, адже 18 січня мала відбутися Паризька мирна конференція і щоб підвищити свій авторитет, Є. Петрушевич вимагав чим швидше повернути Львів, хоча військо потребувало

більше часу для організації. Командування Галицької армії, на жаль, не зробило належних висновків з невдачі першої атаки на Львів.

Другий наступ на Львів розпочався вранці 11 січня 1919 р. Проте вибити поляків було не так просто. Львів безпосередніми атаками зайняти не можна було. Поляки хоч числом в ньому і слабші, могли під захистом муrowаних будівель міста з успіхом оборонятися. Зайняти Львів можна було тільки стратегічним маневром, здобувши шлях Перемишль-Львів, через яких поляки постійно відсиляли підкріплення [3].

Вовчухівська операція

На початку лютого 1919 року УГА завершує реорганізацію і укомплектування свого війська, довівши чисельність до 60 тисяч чоловік. Загальне положення в другій половині лютого було для українців дуже корисне, бо більшість польських військ була у Львові. Розробляється новий план за яким основний удар повинен бути спрямований на залізничну колію Перемишль—Львів [4].

Стратегічний план передбачав три етапи наступу:

- 1) Третій Корпус УГА мав оволодіти залізничною лінією Перемишль—Львів.
- 2) Планувалося визволення Львова Другим Корпусом УГА.
- 3) На завершальному етапі операції українські війська мали здобути Перемишль і вийти на лінію річки Сян.

На мою думку така стратегія повинна була бути затверджена як тільки розпочиналися бойові дії, адже це б не дало можливості полякам перекидати свіжі сили до Львова. Чому не було розроблено такого плану швидше? Можливо була нестача людей для проведення такої операції, також варто врахувати те що завжди існувало кілька різних поглядів щодо ведення війни, свою роль відіграла і позиція С. Петлюри, який мало був обізнаний в ситуації і наполягав на негайному взятті Львова лобовим ударом.

Отже, Львів мав опинитися в повній блокаді. Г. Коссак на чолі Третього Корпусу УГА мав перекрити залізничний шлях Перемишль—Львів, в той час як Другий Корпус УГА на чолі з М. Тарнавським мали штурмувати Львів.

Почалася операція 17 лютого тяжкими але досить успішними для українців боями. Вдалося перервати рух поїздів на деяких ділянках. Події які розгорталися сильно занепокоїли Варшаву, яка звернулася за допомогою до Антанти. З 24 лютого фронт стабілізувався, а наступного дня обидві сторони припинили бойові дії у зв'язку з перемир'ям, що його нав'язало Галицькій армії Антанта. Як і при Листопадових боях час працював не на українців, полякам вдалося підтягнути підкріплення і зміцнити свої позиції. 28 лютого 1919 року делегація ЗУНР відкинула ганебні умови перемир'я.

5 березня галицьке військо відновило активні дії вздовж усього фронту. Ввечері у центрі подій опинився Львів. Артилерія почали обстрілювати польські позиції на околицях міста, раптом вибухи пролунали у південній його частині. З'ясувалося, що українці підірвали великі склади боєприпасів в районі Головного вокзалу. Паніка охопила населення і гарнізон міста. Отаман Шухевич згадував, що тієї ночі його розвідники принесли вісті про страшну паніку у Львові. Пориваючись використати сприятливу мить для атаки міста, отаман звернувся до командира корпусу. Але М. Тарнавський заборонив йому та іншим командирам ризикувати. І даремно. Пізніше польські військові історики зауважили, що тоді галичани могли повернути свою столицю [21]. Але сталося так, що другий етап наступальної операції розпочався з оборонних боїв. Уранці 7 березня після досить сильної артилерійської підготовки польське військо перейшло у наступ. Загалом наступні бої були успішними.

Оперативне повідомлення Начальної Команди про бої 7 березня було сповнені ентузіазму: «Вчора початий протинаступ між Городком і Судової Вишнею увінчався успіхом...» [5]. Але перемоги не вдалося розвинути. Згодом польський військовий історик Вітольд Гуперт цілком слушно зауважить: українці не були готові до використання перемоги 7 березня, походу на

Перемишль і вдовольнилися опануванням залізничного шляху між Городком і Судовою Вишнею [22].

Варто зазначити що польське командування вже почало говорити про залишення Львова. Але доля усміхнулась полякам: закінчився конфлікт на чеському кордоні і Ю. Пілсудський зміг перекинути на схід частину свого війська [10].

День 11 березня став апогеєм Вовчухівської операції. І хоч українське військо досягло тоді найбільшого успіху, проте штурм Городка виявлявся дедалі безперспективнішим.

Першим про це заявив А. Кравс. Він звернувся до командира корпусу з пропозицією негайно припинити штурм Городка і перенести головний удар на Судову Вишню—Перемишль. Усі військові історики, які аналізували перебіг Вовчухівської операції, і майже всі її учасники у своїх спогадах впевнено стверджують, що цей сміливий і перспективний маневр не тільки врятував би львівську операцію, але й став би переломним у ході всієї війни на користь УГА [9, с. 358). Але замість того щоб прийняти цей наступ, бої продовжувалися точитися біля Городка.

Поляки кинули велике підкріплення в район Судової Вишні. Отож поки українці вели бої за Городок, наростала небезпека зі заходу в Судовій Вишні, але це було проігноровано командуванням. Західний фронт був ослаблений, адже з нього перекидалися сили до Городка і скориставшись помилками галичан 13 березня польські частини розпочинають активні дії. Лише 17 березня полковник Г. Коссак усвідомив небезпеку і припинив безплідні атаки Городка і почав перекидати курені під Судову Вишню. На жаль, їх вводили у бій не кулаком, а окремо. Ситуація вийшла з під контролю і було вже пізно виправляти ситуацію.

Підсумовуючи наслідки Вовчухівської операції, Б. Гнатевич і О. Думін писали: «Так трагічно покінчився найбільший чин української зброї за часи 1/2 місяці змагань, діло, що коштувало багато крові й великого зусилля. Українські стяги виповнили своє завдання блискуче, і коли їх змагання не увінчались успіхом, то завинив у цьому у 100 відсотках провід армії, Начальна Команда.

Вже, захопивши залізничний шлях, вона повинна була звернути зараз головні сили проти заходу, щоб здобути Перемишль і лінію Сяну. Львів був би скапітульований, заки покінчалася би була акція проти Перемишля».

Як слушно зауважує М. Клімецький, відкинута від Львова Галицька армія остаточно програла піврічну битву за повернення своєї столиці [24].

Чортківська офензива

Чортківська офензива історична назва наступальної військової операції Української Галицької Армії здійсненої в період з 7 по 28 червня 1919 року. Вона була однією з найзначніших наступальних операцій, що здійснила Галицька армія під час Українсько-польської війни в Галичині 1918—1919 роках. 25 тисяч українських солдатів і офіцерів примусили відступити по всій лінії фронту більш ніж 100-тисячну польську армію, добре озброєну і оснащену французами. І тільки зовнішні чинники та брак матеріально-технічного забезпечення врятували супротивника від воєнної поразки.

Початковому успіху сприяли чисто об'єктивні причини, польське військо опинилося в несприятливих умовах, адже армія було розтягнута по широкому фронті.

8 червня досить легко був взятий Чортків. Блискуча перемога збудила серед війська великий ентузіазм: «Наступ на Чортків і зайняття його були світлою нашою перемогою, що додала сильного духа і віри нашому стрілецтву у власні сили», - зазначив учасник тих подій сотник П. Мигович [24]. Поляки не надали спочатку великої уваги цьому наступу і намагалися відбитися контрударами малих груп.

Успішні дії на УГА на фронті і визволення таких міст як Тернопіль і Бережани сильно занепокоїли польське командування. Ю. Пілсудсткий у зв'язку з цими подіями прибув до Львова. А 24 червня у супроводі групи генералів прибув до прифронтового Ходорова.

Подіям знову ж таки помішала політична ситуація, 25 червня Ю. Пілсудський повернувся до Львова, де отримав приємну депешу з Парижа: Антанта висловила згоду на повну окупацію Східної Галичини. Через два дні він отримав ще одну телеграму з Парижа, якою Антанта дозволила використати проти УГА армію Галлера у повному складі в операціях до р. Збруч [11].

Хоча Галицька армія далі виявляла активність, все ж її становище з дня на день погіршувалося. В кілька разів розтягнувся фронт наступу, і це призвело до порідіння бойових порядків [6, с. 382). Також катастрофічно не вистачало набоїв і саме в таких умовах поляки починають контрнаступ. 28 червня Ю. Пілсудський прибув до командного пункту на Лисій Горі щоб стежити за початком загального контрнаступу.

Треба відзначити, що командування УГА не зуміло реально оцінити ситуацію, яка склалася 28 червня. Генерал Греков наказав о 5:00 того дня відновити наступальні дії. Цим разом, 28 червня, польське військо випередило Галицьку армію і о 4:00 ранку атакувало її позиції від Бродів до Галича. УГА не витримала ударів, почався відступ, який був не добре зорганізований, причиною цього було те, що деяким корпусам катастрофічно бракувало набоїв і вони були вимушені завчасно покинути свої позиції. 30 червня галицькі частини залишили Броди, Поморяни, Бережани. У ті драматичні перші дні липня поляки, майже без опору просувалися до Збруча. Галицьку армію фактично затиснули у районі Чорткова-Заліщик. Просування поляків припинилося, а це означало кінець чортківської операції 28 червня- 17 липня. В остаточному підсумку супротивник відновив становище на початок офензиви УГА. Керівництво ЗУНР і командування Галицької армії після переговорів з Головним Отаманом С. Петлюрою було змушене ухвалити рішення покинути Батьківщину. 16-17 липня частини УГА перейшли Збруч й опинилися на території УНР.

Чортківська офензива була останньою відчайдушною спробою Галицької армії визволити окуповані землі і врятувати незалежність ЗУНР. Вона засвідчила перед світом незламну волю українського народу обороняти свою Батьківщину. Невдалий фінал операції насамперед визначили ті обставини, які зумовили й

загальну поразку Галицької армії у війні. Внаслідок міжнародної ізоляції, у травні-червні повністю припинилося надходження людей, зброї і боєприпасів з Австрії та Чехословаччини.

Висновки

З початком Першої світової війни та ходом воєнних дій польсько-українські суперечності в Галичині набирали обертів. В міру маневрування австрійського уряду та надання деяких політичних, далеко не однакових прав полякам і українцям, Східна Галичина перетворилася у край, який в недалекому майбутньому став ареною конфронтації між обома народами, яка переросла у відкриті бойові дії з їх трагічними наслідками.

Українсько-польська війна яка тривала з 1 листопада 1918 року по 17 липня 1919 року, закінчилася поразкою для ЗУНР, проте бойовий шлях УГА на цьому не закінчився, вона ще відіграла свою роль в національно-визвольних змаганнях, але це вже інша сторінка історії.

Аналізуючи ті події, причини поразки, можна виділити два театри, це військовий і політичний. Основний акцент ЗУНР зробила на збройне вирішення конфлікту, оскільки досягнути політичних успіхів за столом переговорів було дуже важко, а то і взагалі неможливо.

Події розгорнулися у Львові, відомі як Листопадовий зрив, і одразу ж показали слабкі сторони УГА, це і мала кількість командного складу, часта змінна командування, його нерішучість, невміння в повній силі використати УСС. Ситуація загострювала і Антанта, яка кілька разів нав'язувала перемир'я в критичні моменти для поляків. 22 листопада УГА покинула Львів. На мою думку полишення Львова якраз засвідчує нерішучість і брак досвіду серед старшинського складу.

Втрата Львова відіграла дуже суттєву роль. Це підірвало авторитет молодій українській держави на міжнародній арені і підняло авторитет Другої Речі Посполитої. Я вважаю, що здобуття Львова багато в чому визначило стратегію

подальшої війни і перебіг дев'ятимісячної польсько-української війни. Перемогою свого війська у Львові Польща підняла власний престиж перед Антантою, яка безпосередньо зробила ставку на сильнішого: протягом польсько-української війни не просто надала допомогу полякам, а практично забезпечила їм перемогу. Оволодівши Львовом і стратегічним вузлом – Перемишлем, Польща отримала вигідний плацдарм для розгортання бойових дій у Східній Галичині, і це визначило її успіх.

Подальші військові дії показали ті ж самі помилки і невміння вчитися на них. Стратегічно неправильно було практично ігнорувати залізничну колію Перемишль-Львів. Кожну операцію УГА успішно розвивала, але завжди бракувала якогось рішучого кроку щоб переломити хід війни, або мішали зовнішні обставини, такі як Антанта зі своїми перемир'ями.

Але незважаючи на те, що війна закінчилася поразкою це був величезний крок на шляху побудови власної незалежності. Це була власна військова формація за довгі роки життя без власних збройних сил. Тому частково це і не дивно, що УГА програла війну полякам які були більш зорганізованими, мали більше вишколених військових формацій на відмінно від українців в яких були тільки УСС.

Факт існування Галицької Армії має велике історичне значення для подальших визвольних змагань. Після переправи р. Збруч, УГА вступила на Наддніпрянську Україну. Нове гасло «Через Київ на Львів», галицькі стрільці прийняли як подальшу програму боротьби за українську державність.

Список використаних джерел та літератури

1. Алексієвець Л. Новітня історія Польщі (1918–1939) / Л. Алексієвець.- Т.: Астон, 2002.- 320 с.
2. Дыбковская А., Жарын М., Жарын Я. История Польши с древнейших времен до наших дней / А. Дыбковская, М. Жарын, Я. Жарын.- Варшава, 1995.- 406 с.

3. Історія українського війська.- Львів, 1937.- С. 493-494.
4. Карпинець І. Історія 8-ї Самбірської бригади // Літопис Червної калини – 1933.- Ч. 4.- С. 20
5. Карпинець І. Історія 8-ї Самбірської бригади // Літопис Червної калини – 1933.- Ч. 11.- С. 18.
6. Крезуб А. Нарис історії українсько-польської війни 1918-1919 рр. / А. Крезуб.- Нью-Йорк: Око, 1966.- 179 с.
7. Крип'якевич І. Історія Українського війська / І. Крип'якевич.- Львів: Світ, 1992.- 713 с.
8. Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. / О. Кузьма.- Нью-Йорк: Червона калина, 1960.- 450 с.
9. Литвин М. Українсько-Польська війна 1918-1919 рр. / М. Литвин.- Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1998.- 488 с.
10. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР.- С. 177.
11. Макарушка Л. Чортківська офензива // Українська Галицька армія. Т.4.- С.34
12. Мигович П. При VII бригаді УГА // Літопис Червної Калини.- 1937.- Ч.10.- С. 11.
13. Микитюк Д. Українська Галицька Армія / Д. Микитюк.- Вінніпег: Канадійський фермер, 1958.- 674 с.
14. Омелянович-Павленко М. Останні місяці 1918 року // Розбудова нації.- 1938.- Ч. 10-11.- С. 396-397.
15. Паліїв Д. Жмут спогадів // Календар Червоної Калини.- 1935.- С. 43-44.
16. Склярів С.А. Польско-украинский территориальный спор и великие державы в 1918-1919 гг. / С.А. Склярів // Сб. Исследования по истории Украины и Белоруссии. – Вып. 1 – Москва: Центр украинистики и белорусистики МГУ им. М.В. Ломоносова, 1995. – С.144–149.
17. Станімір О. Моя участь у Визвольних Змаганнях 1917-1920 рр. / О. Станімір.- Торонто, 1966.- 192 с.

18. Стефанів Гнат. За Львів // Український Скиталець. - 1923. - Ч. 21-22 (43-44). - С. 8-12.
19. Тымовский М. История Польши / М. Тымовский.- М.: Весь мир, 2004.- 544 с.
20. Шумихіна С.О. Новітня історіографія причин, перебігу та наслідків польсько–української війни 1918 – 1919 років / О.С. Шумихіна // Гілея: Збірник наукових праць.- К., 2008.- В. 16.- 16 с.
21. Шучевич С. Спомини з Української Галицької Армії (1918-1920).- Ч.2.- С. 146-147.
22. Hupert W. Zajęcie Małopolski wschodniej i Wołynia w roku.- S.131.
23. Klimecki M. Wojna polsko-ukrainska 1918-1919 / M. Klimecki // Wojsko i wychowanie. - 1993.- №6.- s.36.
24. Klimecki M. Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią 1918-1919 pp. / M. Klimecki.- Warszawa: Volumen, 2000.- 219 с.